

TRADIȚIE ȘI CONTEMPORANITATE ÎN INTERPRETAREA CHIPULUI CHIRIȚEI ÎN TEATRELE DIN MOLDOVA

Oleg DANILCEAC,
Catedra de Filologie Română

The master of national drama, Vasile Alecsandri, in top of his creation, concentrates from the anterior creations a new character – „Cucoana Chirița”.

This great realisation from the series Chirița în Iași (1850) and Chirița în Provincie (1852), poin out the Vasile Alecsandri's poin of view regarding the social life of those times but it was a way to improve the comunication and presentation methods (comedian effects, the precosion of the retort, etc.)

„...Tipul Chiriței va rămînea în repertoriul nostru
Și va fi exploatat cu succes încă mult timp,
Căci este o baie nesecată, așa de exemplu,
Ce-ar păți o Chiriță care s-ar întoarce de la Cameră?
O Chiriță politică? O Chiriță gheșefteră?
Toate aceste, bine tratate, ar avea succesuri sigure.”

[¹]

V.Alecsandri

1. Un personaj nou – Cucoana Chirița

Ctitorul dramaturgiei naționale **Vasile Alecsandri** la maturizarea talentului a sintetizat din creațiile anterioare un personaj nou – *Cucoana Chirița*.

Cele două realizări principale din această serie *Chirița în Iași* (1850) și *Chirița în Provincie* (1852), relevă poziția critică a lui Alecsandri față de viața socială a vremii, dar și perfecționarea mijloacelor de creație (construcția decisă a personajelor, precizia replicii, efectele comice^[2]) pînă într-atît încît personajul principal a rămas legendar.

Chirița este produsul ce apare în urma studierii aprofundate a societății, ea intruchipează o epocă de tranziție, de trecere de la un mod de viață la altul, cînd noul și vechiul se află în coraporturi foarte complicate, cînd apariția sau dispariția unor forme de viață capătă înfățișări și proporții din cele mai neașteptate și neprevăzute.

Într-o scrisoare către A.Ubicini, Alecsandri menționează – „*Societatea noastră e împetritată cu felurite tipuri comice, iar defectele și viciile ei formează un grup destul de mărișor în care stă încuibat o prostească afectare de a desprețui tot ce este național, limbă, obiceiuri, bucurii și însăși Țara Moldovei*”^[3]

Majoritatea comediilor, printre care și „*Chirița în provincie*”, „*Chirița în Iași*” ș.a , Vasile Alecsandri le-a scris pentru Matei Millo, actor care în viziunea dramaturgului era atunci – *Singurul om de talent adevărat*^[4]. Matei Millo ocupa un loc de prim plan în istoria artei noastre actoricești. Refuzînd la stilul romantic, emfatic, declamator și patetic, arta lui Millo urmărea firescul recitării și organica scenică a personajului, fundamentînd astfel curentul interpretativ realist în teatrul românesc. Marele sale succese, Millo le-a cunoscut atît la Iași, cît și la București – în special în comediile, farsele și vodevilurile lui Alecsandri. Critica teatrală de atunci scria despre Millo că el este „*o amfibie, un cameleon, o ființă ce-și poate scimba momentan fața, ce-și preface trupul, vorba, glasul și maniera. Cine l-a văzut în Coana Chirița va mărturisi că spre a juca asemenea role se cade talent și artă, pe care le aflăm în persoana Domnului Millo, carele este sufletul Teatrului Național*”.^[5]

2. Chirița în teatrele din Republica Moldova

În arta teatrală a Republicii Moldova, prima încercare de a interpreta rolul Chiriței a avut loc la teatrul „Vasile Alecsandri” din mun. Bălți. În 1957 regizorul Boris Harcenco a montat piesa „*Chirița în Iași*”, protagonistă fiind actrița Veronica Savca. Peste un deceniu, în 1967 același teatru propune spectatorilor „*Chirița în provincie*” (regizor Anatol Pînzaru) în

interpretarea nuanțată a artistei emerite din RSSM Paulina Potîngă. Teatrul republican „Luceafărul” a montat de asemenea un spectacol original după comedia „*Chirița în provincie*” regia fiind semnată de regizorul Sandri Ion Șcurea. Nemuritoarea *Chiriță* a fost realizată cu deosebit talent de către marele actor Dumitru Caraciobanu, artist emerit al RSSM, laureat al premiului de stat al RSSM. Ceva mai târziu a evoluat cu succes în același rol și regizorul acestui spectacol, Sandri Ion Șcurea – aritist al poporului din RSSM.

Din voia întâmplării, personajul *Chirița* apare în scenă la doi ani după ce au loc schimbări radicale în viața societății, însăși piesa „*Chirița în Iași*” a apărut la doi ani după evenimentele din 1848. Așa a fost să fie ca în 1955 să se sfârșească perioada cultului stalinist, iar în 1957 să apară pe scena teatrului din Bălți spectacolul „*Chirița în Iași*”. Anii 1965, 1967, 1972 sunt ani plini de rocade politice ce duc spre schimbări radicale societatea. În această ordine de idei, urmărim apariția *Chiriței* în 1967, 1969, 1974. Ultimile două premiere 1993, 1996 sunt precedate de conflictele armate din 1991 și grevele din 1994. Această ipoteză evident poate fi pusă sub semnul întrebării, dar totuși aș menționa că aceste schimbări tulburătoare au influențat cât de cât viziunea regizorală. Evident ar fi ridicol să credem că regizorii așteptau intenționat câte doi ani și numai după, aceea montau piesa. În fiecare spectacol simțim influența timpului. Din premieră în premieră, vedem o nouă *Chiriță*, care vorbește altfel decât cea precedentă, care împreună cu noi se confruntă cu aceleași probleme și care are deviza sa.

Așadar în anul 1957, în or.Bălți, tînăra trupă a teatrului scoate la lumina rampei spectacolul „*Chirița în Iași*”, în rolul principal fiind Veronica Savca. Pentru acea perioadă această alegere a fost cu adevărat revoluționară. Emoțiile actriței erau justificate, de jocul și fericita alegere a protagonistei depindea soarta întregului spectacol...Rolul Cucoanei *Chirița* interpretat timp de un secol și avînd ca protagoniști pe cei mai buni interpreți de talia lui Matei Millo, Miluță Gheorghiu, ș.a. dicta o prezență scenică impecabilă. Tînăra interpretă a reușit să bucure publicul cu jocul său de un comic savuros și deschis calea pentru alte *Chirițe*.

Peste zece ani regizorul Anatol Pînzaru montează pe scena Teatrului „Vasile Alecsandri” spectacolul „*Chirița în provincie*”, cu Paulina Potîngă în rolul central. Practic toate recenziile apărute în ziarele de pe atunci dictau același gînd: „...pentru-orice actriță rolul *Chiriței* este piatră de încercare, de aceea se și cuvine de la bun început să menționăm că protagonista spectacolului bălțean, artista emerită din Moldova, Paulina Potîngă face față acestei încercări...[⁶]”. Acestea sunt recenziile pozitive asupra spectacolului. În rest critica teatrală era de părerea că regizorul Anatol Pînzaru n-a reușit să-și finiseze munca și să cizeleze toate componentele pentru a crea un spectacol bine încheiat. Astfel, muzica, un component foarte important în acest spectacol, a știrbit cu mult succesul. Corelația indestructibilă artist-muzică-spectator a ieșit ca în fabula „*Racul, lebăda și știuca*”, scria criticul teatral Gh. Cincilei, scenograful și compozitorul spectacolului au lucrat fără dare de sine, fără zel.[⁷] Mă întreb, de ce totuși, cea de-a doua a apariției a *Chiriței* n-a constituit un eveniment și a fost criticată. Oare nu din motivul că personajul *Chirița* a fost jucat de o femeie? De ce nu.!? Doar inițial rolul a fost conceput pentru un actor în travesti. De ce? Presupun că răspunsul poate fi următorul: numai un bărbat poate să evidențieze laturile comice ale unei femei – ori femeia se jenează să dea în vileag neajunsurile sale sau poate asta a fost o întoarcere la vechea tradiție ca rolurile de femei să fie interpretate de bărbați? Cine știe...?!

În orice caz, în 1969 la Teatrul „Luceafărul” din Chișinău, apare „*Chirița în provincie*” interpretată de Dumitru Caraciobanu, apoi de Sandri Ion Șcurea. Pe atunci tineri și cu elan, dornici de a continua faimoasele tradiții a școlii teatrale Șciukin din Moscova. Critica teatrală menționa că renumita comedie a lui Alecsandri „*Chirița în provincie*” a căpătat o interpretare cu totul neașteptată. În loc de un spectacol academic, publicul a văzut o reprezentație de teatru impresionantă, de un comic savuros. Pentru spectatorul de atunci acest spectacol era o adevărată sărbătoare. Bănuiesc, și acum mulți spectatori ar dori să vadă acea *Chiriță*, în interpretarea maestrului Dumitru Caraciobanu, care era o *Chiriță* tandră, admirabilă, în același timp, fiind bărbătoasă și dură ca un jandarm, pe alocuri de o ferocitate de-ți îngheța sîngele în

vine.

Chirița lui Șcurea era mai „feminină”, fără a-și pierde prin aceasta, evident, prerogativele unui despotism absolut „feminin”, uneori categoric și fără drept la apel. Trăsăturile de caracter odioase și reprobabile ale Chiriței sunt reflectate cu mult simț artistic de către ambii interpreți prin gesturi și mimică, atitudine și comportări perfect adecvate textului și intenției de a înfățișa expresia tipică a inculturii, visurile de noblețe, imoralitatea, sărăcia sufletească și proasta educație a copiilor.

În acest spectacol interpretul principal are prin munca sa un contact cu publicul, pe care nici un dramaturg nu-l are, căci atunci când dramaturgul scrie, când creează e alături de public. Probabil din marea dorință de a fi aproape de public, regizorul Valeriu Cupcea aduce pe scena Teatrului „A.S.Pușchin” o altă Chiriță, una deosebită de celelalte. În 1974, actorul Constantin Constantinov realizează cel mai reprezentativ rol al său. Puțini au fost acei ce au știut că maestrul Constantin Constantinov a purtat prin decenii un vis. Visul de a aduce pe scena teatrală moldovenească o veritabilă Chiriță. Această dorință l-a copleșit în 1957 după ce îl văzu pe renumitul Miluță Gheorghiu în spectacolul trupei ieșene, care venise la Chișinău cu un schimb de turnee. Numai cei care l-au admirat măcar o singură dată în chipul cucoanei Chirița, vor purta în memorie imaginea adevărată, imposibil de reprodus prin cuvinte.[⁸]

I. Stadnicov, menționa că ansamblul actoricesc timp de câteva spectacole a atins apogeul creației și a făcut ca acest spectacol să lucească ca o piatră rară, toți actorii se acomodează în timp și spațiu, creînd caractere individuale cu o mare forță de tipizare[⁹]. Însă nu putem trece cu vederea faptul, că uneori actorii antrenați în spectacol puneau accent pe exteriorizarea eroilor, lăsînd în urmă lumea lor internă. Orice epocă trebuie privită în plan istoric. Și aici se impune totalitatea elementelor, ce creează epoca dată. În această ordine de idei pretențiile principale le înaintează însăși regizorul Valeriu Cupcea, biciuind actorii pentru pronunția incorectă a textului.

În 1993, teatrul „Eugene Ionesco” prezintă o Chiriță în regia maestrului Petru Vutcareu. De data asta urmărim o Chiriță emancipată, al cărei slogan urma să fie „Nu mai pot trăi în țara asta!” și iarăși părerile criticilor au fost diferite. Unii elogiau acest spectacol, alții menționau că personajul central- Chirița nu intră în „standardul ionescian”, care pînă atunci era promotorul teatrului absurdului. Alții susțineau că eroina principală în interpretarea actorului Igor Chistol e ridiculizată la maxim, nu mai are nimic sfînt în ea, își ascunde goliciunea sufletească după fraze pompoase. După prezentarea spectacolului „Chirița în provincie” a trupei ionesciene, unii totuși vor întoarce la un spectacol academic, ei nu mai scandează - „ce spectacol frumos”, în stilul teatrului de bîlci”. Dar să nu uităm că scopul urmărit de Alecsandri a fost anume demascarea „răcilelor sociale, batjocorirea moravurilor învechite și satirizarea protipendadei[¹⁰]”.

Igor Chistol, a avut marele curaj, îndrăzneală și dorință fierbinte de a-și asuma un lucru enorm, o muncă asiduă în întruchiparea Chiriței care fără scrupule scotea în evidență așa- zisa mîndrie națională.

La 9 aprilie 1996 apare un articol semnat de Alexandru Vicu, care dă de știre, că „De la Iași, renunțînd la balon, Chirița făcu un voiaj în provincie”, la Cahul. Victor Ignat monetază la Teatrul „B.P.Hașdeu” o altă „Chiriță în provincie” cu Ion Furnică în rolul Chiriței. Actorul Ion Furnică a fost să fie imposibil de invidiat, vorba lui Alexandru Vicu: biata Chirița s-a lăut pînă acum în luminile atîtor rampe și trebuie să ai destulă fermitate și îndrăzneală pentru a o mai scâlta o dată. Marea dificultate rezidă în faptul, faimosul personaj alecsandrian a fost realizat de atîția „monștri sacri” și din acest motiv, unii spectatori, involuntar îl compară pe Ion Furnică cu Dumitru Caraciobanu, Sandri Ion Șcurea, etc., chiar dacă chipul realizat de Ion Furnică în multe mizanscene „te furnică”. În orice caz în spectacolul trupei cahulene grotescul este dozat, manifestîndu-se un suficient simț al măsurii. Însăși Chirița a fost plasmuită fără pretenții deosebite, deoarece destule pretenții le are însăși spectacolul. Ion Furnică aidoma lui Constantinov a fost marcat de Chirița lui Caraciobanu, ea fiind mai catifelată, mai profundă.
[¹¹]

În lumina celor spuse despre prezentarea personajului Chirița pe scenele teatrelor din

Moldova, vreau să menționez că acest personaj este o piatră de încercare pentru orice interpret. Cucoana Chirița este un complex întreg de sentimente și probleme, un tip artistic și social, care se cere studiat și înfățișat în toată complexitatea și unitatea lui interioară. E interesant să urmărești evoluția unui personaj care de fiecare dată vine mai altfel decât ieri.

Uite așa i-a fost soarta timp de patru decenii , Chirița încetul cu încetul a călătorit prin Moldova. De la Bălți prin Chișinău spre Cahul.

Referințe:

1. Din scrisorile lui Vasile Alecsandri.
2. Ovidiu Drîmbă „Istoria Teatrului Universal”
3. Din scrisorile lui Vasile Alexandri.
4. Ovidiu Drîmbă „Istoria Teatrului Universal”
5. Din scrisorile lui Vasile Alecsandri
6. „Festa unui consiliu” Gh. Cincilei, Tinerimea Moldovei 1967
7. „Festa unui consiliu” Gh. Cincilei, Tinerimea Moldovei 1967
8. „Miracolul reîntruchipării ori încercarea de a realiza elogierea unui vis” I.Stadnicov,1974
9. „Miracolul reîntruchipării ori încercarea de a realiza elogierea unui vis” I.Stadnicov,1974
10. Din scrisorile lui Vasile Alecsandri
11. „De la Iași renunțînd la balon, Chirița făcu un voiaj în provincie” Alexandru Vicu,1996

Recenzent: dr. Zgârcibabă E.

Prezentat la 10. 12. 2009